

Lærer Johannes Nielsen, Randrup, og hans Indsamling af Folkeminder.

Af August F. Schmidt,

LÆRER *Johannes Nielsen*, Randrup ved Vestervig, blev født 4. Februar 1828 i Lyngs Gaarde ("Gaa-aar") paa Thyholm. Han blev uddannet til Lærergerningen paa Snedsted Seminarium. Imidlertid blev Seminariet i Niensens Læsetid flyttet til Ranum i Himmerland, og herfra blev han saa dimitteret i 1848. Kort Tid efter (²³/₈ 1848) fik han Lærerplads i Kvisselholt (Østvendssyssel). 1849 blev han Huslærer hos Lodsoldermand Abildhauge i Randrup. Her forblev han til 1851, da han ansattes som Hjælpelærer i samme By. Han var nu i denne Stilling til 20. Oktober 1857, da han blev udnævnt til Skolelærer i Randrup. Han besad dette Embede hele Resten af sin Virketid. Sin Afsked tog han 30. August 1895.

I Randrup blev han gift med den forrige Lærer Kristen Thomsens Datter.

Ti Aar efter sin Afgang som Lærer døde han - den 10. Juli 1905 - og blev begravet paa St. Thøgers Kirkegaard i Vestervig.

Johannes Nielsen var en begavet Mand med mange Interesser. Naturvidenskabelige Studier optog ham stærkt, men det er dog sikkert mest som Indsamler af thylandske Folkeminder og som Legatstifter, han vil huskes. Nielsen blev efterhaanden en velhavende Mand. Af sine Midler oprettede han et Legat paa 5000 Kr. Renterne af denne Sum skulde gives til "tvende værdige og trængende Enker efter Almueskolelærere i Refs Herred, Thisted Amt".

Som Lærer var Nielsen haard og tampede Børnene forskrækkeligt. I sin Strafudmaaling var han ofte højst uretfærdig. Trods hans Haardhed maa dog en og anden af hans Elever have erindret ham med Glæde, hvad man faar et Indtryk af ved at læse den lille Bog: "Dannebrogsmænd Lærer Johs. Nielsen, Randrup" (Vestervig Boghandel 1931, 31 S.), som Lærer J. P. Christensen, Donslund i Ribe Amt, har skrevet. J. P. Christensen, der er fra Randrup, tolker i de smukkeste Ord sin Hengivenhed for sin Barndoms dygtige Lærer. Det er ogsaa J. P. Christensen, der giver Oplysninger om Jerndisciplinen i Randrup Skole i Niensens Tid. Imidlertid omtaler Christensen slet ikke sin Lærers Arbejde med Indsamling af thylandske Kulturminde, og da dette Emne dog er af nogen Interesse, skal der i det følgende anføres de nødvendige Oplysninger herom.

Da Johannes Nielsen var et godt Hoved og efter Forholdene meget belæst i historiske og naturvidenskabelige Fag, var det naturligt for ham, at han ogsaa havde Indseende med sin Hjemstavns Historie og dens folkelige Overlevering. Allerede i 1850'erne begyndte han at indsamle Folkeminder til

Svend Grundtvig, der i sit Værk: Gamle danske Minder III (1861), S. 137 har et mærkeligt Thybosagn, Sagnet om Træet paa Tis Eng, optegnet 1856 af Johannes Nielsen, der da var Hjælpelærer i Randrup. Dette Sagn har Arkivar *Hans Ellekilde* givet en lærerig Analyse af i nærværende Aarbog 1931, 196 ff.

Ikke alene til Svend Grundtvig sendte Nielsen thylandske Kulturminde. Ogsaa til *H. F. Feilberg*, til hans Ordbog over jydsk Almuesmaal, afgik der i 1880-90'erne Optegnelser. Men det var dog nok alligevel *Evald Tang Kristensen*, der reddede mest af Niensens Viden om de gamle Tider i Sydthy fra Forglemmelse. Vor største Folkemindesamler fortæller i sine Minder og Oplevelser lidt om sit Bekendtskab med den Randrup Lærer. I 1889 i Juli foretog E. Tang Kristensen saaledes en længere Indsamlingsrejse i Thisted Amt. Paa den Tur besøgte han Doktor Feilberg i Vestervig. Og omtrent ved samme Lejlighed var han en lille Tur ude hos Lærer Nielsen i Randrup, men vi faar ellers ikke nærmere Oplysninger om dette Randrupbesøg.¹⁾ Mere anfører E. T. Kr. om sit Besøg hos Nielsen sidst i Maj 1894.²⁾ E. T. Kr. havde i Hurup besøgt Pastor Knud Christensen og fortæller dernæst: "Jeg gik saa over til Randrup for at aflægge et Besøg hos Lærer Johan Nielsen, som var mig stærkt anbefalet. Jeg kom der hen paa Eftermiddagen, og Manden lod til at have Interesse nok for min Gjerning, og han havde da ogsaa selv gjort en Del Optegnelser og fulgte med mig hen til den hellige Kilde ved Hjælpensbjerg, uagtet han var daarligt gaaende - han var nemlig meget halt - men han kunde ikke huse mig om Natten, saa jeg maatte da se at komme til Vestervig. Underligt nok saa jeg ikke noget til hans Kvindfolk. Jeg har senere faaet mange gode Optegnelser fra ham. Han fortalte mig, at der skulde være et større Skolemøde i Thisted, og det vilde han med til. Saa fik jeg ogsaa Lyst til at komme der, da jeg jo der vilde træffe en Mængde Lærere, som mulig kunde være mig til Hjælp. Fra Vestervig By gik jeg næste Morgen op til Lindalsminde Skole og besøgte Lærer *Sparrevohn*. Man kan nok tænke sig, at jeg brugte mine Øjne og fik alting set godt efter, baade Kirkens Vartegn og Liden Kirstens Grav og St. Thøgers Kirkegaard og Vestervig Klostergaard E. Tang Kristensen skildrer videre sit Besøg hos Pastor *Riis-Lowson* i Vestervig, Rejsen til Thisted og sit Besøg dér hos Pastor *Hansen*, der den følgende Dag viste E. T. Kr. J. P. Jacobsens Grav "Saa

¹⁾ Se Evald Tang Kristensen: Minder og Oplevelser III (1926), 266.

²⁾ Smsts. IV (1928), 24 ff.

var jeg [dvs.: E. T. Kr.] med til Skolemødet, og der traf jeg igjen Joh. Nielsen fra Randrup. Vi gik alle op til Kirken, og der holdt Nielsen et Foredrag om den og fortalte os om de Mærkværdigheder, der var ved den og ved hele Egnen, altsaa et historisk og topografisk-kulturhistorisk Foredrag. Efter Mødet var jeg henne hos Lærer *M. S. Andersen*, som boede der i Byen, og det var da efter hans Indbydelse. Han var udmærket til at fortælle Aggerbohistorier og Sprogformen, han gav dem med, var ogsaa fortrinlig. Efter saa næste Dag at have sagt de rare Præstefolk Farvel gik jeg nord paa og kom op til Kjelstrup, Hillerslev og Kaastrup.” . . .

Vi skal nu ikke følge Evald Tang Kristensen videre paa hans Vandring gennem Nordthy, ihvor fristende det end kunde være, men skal vende tilbage til Joh. Nielsen i Randrup. De mange gode Optegnelser, som E. T. Kr. nævner, han modtog fra Lærer Nielsen, indgik i Tang Kristensens Samlinger, der nu beror i Dansk Folkemindesamling, Kgl. Bibliotek, hvor ogsaa Svend Grundtvigs og H. F. Feilbergs Samlinger findes, saa nu har man alle Johannes Niensens Originaloptegnelser anbragte i et Lokale i de tre nævnte Mænds Samlinger.

I Evald Tang Kristensens Værk: Danske Sagn I-VII (1892-1901) er trykt ikke mindre end 33 Sagnoptegnelser meddelte af Johs. Nielsen. Der er ypperlige Ting iblandt, ikke mindst i Værkets tredie Bind, hvor Nielsen har bidraget med en Del Sagn om de hellige Kilder i Sydthy: St. Thøgers Kilde paa Vestervig gamle Kirkegaard, St. Thøgers Kilde i Trolddal (Hassing Sogn), St. Thøgers Kilde ved Kappelgaarde, St. Thøgers Kilde og Kors i Randrup samt Helligkilden paa Hjælpensbjerg i Gjettrup Sogn. Niensens Helligkildesagn er udnyttet i min Afhandling om Helligkilderne i Vester Han Herred og Thy i nærværende Aarbog 1925, 68 ff.³) Optegnelserne om Guldskibet i Hjælpensbjerg har Arkivar Ellekilde gjort Rede for i sin Undersøgelse om Sagnene knyttede til dette Bjærg i nærv. Aarbog 1930.

Johs. Nielsen har ogsaa meddelt Sagn om Tingsteder, Halvøer, Sandflugt m. v. i Sydthy, trykte i Danske Sagn III. I Danske Sagn I findes 4 Sagn om Bjærgfolk og deres Bedrifter meddelte af Lærer Nielsen, og i Værkets andet Bind er det om Nisser, Bækhesten, Træet paa Tis Eng, Sybilles Spaadom og Hjælpensbjerg han yder Bidrag. Gamle Skandser, Svenskekrigen 1657, Gravskrifter, Røvere og udplyndrede Søfolk er Niensens Emner i Danske Sagn IV. Spøgeri, kloge Præster og Fanden fortæller han om i Bind V. Rotters Fordrivelse fra Thyholm ved en klog Nordmand har han et Sagn om i Danske Sagn VI, og i VII er det Heksenes Dans i Katteskikkelser ved St. Thøgers Kilde paa Vestervig Kirkegaard og den bandende Smed i Ydby - som ved en Heks' Idræt

bliver forfulgt af Katte, saa han faar sin grimme Kæbe stilt - der er Emner for hans Optegnelser.

Det er let at finde alle Johs. Niensens Bidrag i Danske Sagn, da der i Bind VII, 519, er en Fortegnelse over, hvor alle hans 33 Sagn er anbragt rundt omkring i det store Værk.

I Evald Tang Kristensens: Jydsk Almueliv I-VI (1891-94) med Tillægsbind I-VI (1900-1905) findes 12 Optegnelser ved Johs. Nielsen.⁴) Disse omhandler Hoveri, Strafferedskaber for Hovbønder (blaa Jomfru, Polskbuk) Begravelsesskik, gammel Færdselsvej, Stenkast til Ulykkessted⁵), Rakkerarbejde, Folkets Syn paa Rakkere, Nytaarsny, Varsel, Gavstrikker, overtroisk Tærskekarl - og Dialektord.

Endvidere findes der Bidrag af Johs. Nielsen i følgende andre Bøger af Evald Tang Kristensen: Danske Ordsprog og Mundheld (1890), Danske Børnerim, Remser og Lege (1896), 7 Numre (se nævnte Værk, 743), Danske Dyrefabler og Kjæderemser (1896), 2 Numre (s. n. Værk, 234), Danske Folkegaader (1914), 9 Numre (se Værket S. 310). I Skattegraveren IV, S. 164-70, og IX, Nr. 563, findes ogsaa Bidrag med Niensens Navn under.

Man vil af ovenstaaende kortfattede Oversigt have faaet et lille Indtryk af Lærer Johs. Niensens Arbejde i Folkemindesamlings Tjeneste. Da han ved Siden af Lærer *Søren Ditlevsen*, Elsted ved Snedsted, er den Skolelærer fra Sydthy, der har reddet flest Folkeminder fra Glemsel, fortjener han fuldtvel at faa sig en lille Omtale i Thisted Amts historiske Aarbog saaledes som det er sket her.

Johannes Niensens forskellige Optegnelser fra Folkedigtningens og Almuekulturens Verden vil kunne komme til at gøre god Gavn i en omfattende kulturhistorisk-folkloristisk Skildring vedrørende Thylands sydlige Herreder. Et saadant Arbejde vilde være meget ønskeligt, og det kunde paa udmærket Maade komme til at supplere de større Værker, der nu foreligger om Egne, som ikke er langt fjernede fra Sydthy. Der tænkes her paa *Karen Thuborgs* og *Henrik Ussings* Bog: Det gamle Harboøre (1928) og paa Bøgerne: Morsingboer i gamle Dage (1930 ff.).

(Historisk Årbog for Thisted amt 1932, side 301-306)

⁴ Se Fortegnelsen i Jydsk Almueliv Tillægsbind VI, 435.

⁵ Denne Optegnelse (Jydsk Almueliv V, Nr. 504) er udnyttet i min Afhandling: Stenkast i Danmark (Danske Studier 1929, 52), hvor der ogsaa er meddelt Uddrag af Johs. Niensens Brev af ¹⁴/₄ 1892 til H. F. Feilberg om Stendynge ved Foden af den ene Aashøj i Hurup Sogn.

³ Udnyttet er ogsaa Johs. Niensens Opt. om St. Thøgers Kilde i Trolddal (Hassing S.), der ellers først er blevet trykt i E. T. Kristensens Danske Sagn, Ny Række, III (1931), Nr. 607.